

MÜLKİYET HAKLARI VE EKONOMİK GELİŞME

A. Meral UZUN^(*)

Özet: Bu çalışmada uluslar arası mülkiyet hakları indeksi 2008 yılı raporu verilerinden yola çıkarak mülkiyet haklarının ekonomik gelişme açısından taşıdığı önem ele alınmıştır. Çalışmada mülkiyet haklarıyla ekonomik gelişme arasındaki ilişki inceledikten sonra, mülkiyet hakları indeksinin nasıl hazırlandığıyla ilgili kısa bir bilgi verilmiş ve elde edilen sonuçlarla Türkiye'nin durumu hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: mülkiyet hakları, fikri mülkiyet hakları, ekonomik gelişme, uluslar arası mülkiyet hakları indeksi.

Abstract: This study has shown that the importance of property rights to economic development in the light of the 2008 international property right index. The study has considered the relation between property rights and economic development and the position of Turkey in rankings of property rights index.

Keywords: property right, intellectual property rights, economic development, international property rights index.

I.Giriş

İktisat literatüründe iktisadi büyümenin/kalkınmanın maddi olmayan kaynakları hakkında hiç bitmeyen bir merak daima olagelmıştır. Bu merakın en açık olarak görüldüğü alanlarından biri de ekonominin yasal ve kurumsal çatısının uzun vadeli büyüme ve kalkınma hedefleri açısından sahip olduğu önemin incelenmesidir. Bunda şaşılacak bir şey yoktur, çünkü büyümenin/kalkınmanın tek başına sermaye birikimi ya da teknolojik gelişmeler gibi faktörlerle açıklanamayacağı gayet açık olarak ortaya konmuştur. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse bir toplumda ekonomik kalkınma ile kurumsal, sosyal ve yasal çatı arasında önemli bağların olduğuna dair giderek artan bir vurgu iktisat literatüründe kendini göstermeye başlamıştır. Son yıllarda bu kapsamda özellikle mülkiyet haklarının taşıdığı öneme dair ciddi incelemeler yapılmış ve uluslararası karşılaştırmalara imkân veren bazı istatistiki veriler yayımlanmaya başlanmıştır. Söz konusu verilerin gösterdiği temel gerçeklerden biri gelişmişlik seviyesiyle mülkiyet hakları sisteminde kaydedilen ilerleme arasında somut bir bağlantının var olduğu şeklindedir. Bu çalışmada bu bağlantının detayları anlatılacak ve Türkiye'nin mevcut konumuna dair bazı tespitler yapılacaktır. Çalışma Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerin uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşmada, daha çok yabancı sermaye çekmek ve teknoloji transferi gerçekleştirmek açısından bir taraftan dünya ekonomisiyle daha fazla entegrasyona giderken, diğer taraftan da bunun sağlıklı yürütülebilmesi için başta mülkiyet hakları olmak üzere ekonominin kurumsal

^(*) Yrd. Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

ve yasal alt yapısını daha iyi standartlara çıkarmaları gereğini vurgulamak istemektedir.

II. Mülkiyet Haklarının Tanımı, Çerçevesi ve Gelişimi

Mülkiyet hakları iktisatta kaynakların, malların ve hizmetlerin sahipliğini, kullanımını ve elden çıkarılmasını yöneten sosyal düzenlemeler diye tanımlanmaktadır. Fabrika ve teçhizat, bina, arazi ve dayanıklı mallar reel/fiziki mülkiyet, hisse senetleri, tahviller ve bankadaki paralar finansal mülkiyet, yaratıcı çabaların maddi olmayan ürünleri ise fikri mülkiyet diye sınıflandırılabilir. Kitap, müzik, bilgisayar programları ve her türlü buluş fikri mülkiyet içinde yer alır (Parkin, 2003: 44). Günümüzde bu mülkiyet türünün giderek daha fazla önem kazandığı görülmektedir.

Bir piyasanın uygun bir şekilde fonksiyon görebilmesi için mülkiyet haklarının üç koşulu taşınması gerekir. Bunlardan biri hakların *tanımlanması*dır. Şayet bir kaynağa ya da bir mala yönelik haklar tanımlanmamış ya da kötü bir şekilde tanımlanmışsa, o kaynağın değeri düşecek ve potansiyel alıcıların, açık olmayan hakların sahipliğine çok fazla ödeme yapma isteği olmayacaktır. Yine haklar *savunulabilir* olmalıdır. Mahkemeler insanların mülkiyet haklarının savunulmasında temel oluşturacaklardır. Fakat yine de herhangi bir nedenle bir kaynağa yönelik hakları hırsızlığa, zarara ya da ihlale karşı savunmak zor ise, kaynağın değeri azalacaktır. Haklar aynı zamanda *elden çıkarılabilir* (divestible) olmalıdır. Böyle olmazsa, yani kaynağın sahibi onu istediği zaman satmak ya da kiraya vermekte serbest değilse, kaynak muhtemelen çok iyi kullanılamayacaktır (Stroup, 2003, 19-20). Burada vurgulandığı gibi mülkiyet haklarının sadece hukuken mevcut olması etkin piyasa mekanizması için yeterli olmayacaktır, aynı zamanda onun çerçevesinin çok iyi belirlenmesi ve hukuki yaptırım mekanizmasının düzenlenmesi gerekmektedir.

Mülkiyet hakları serbest bir toplumda işlevsel olacaktır. Çünkü hür toplumlarda insanlar kendi mülkiyetleriyle ilgili kararları alacakları için, kaynak dağılımında etkinlik sağlanması mümkün olabilecektir. Milton Friedman “hiç kimse başkasının parasını kendi parasını harcadığı kadar dikkatle harcamaz. Hiç kimse başkasının kaynaklarına kendi kaynağı kadar dikkatle harcamaz. Öyleyse etkinlik ve verimlilik istiyorsanız, bilginin uygun bir şekilde kullanılmasını istiyorsanız, bunu özel mülkiyet araçlarıyla yapmak zorundasınız” (IPRI, 2008) derken bu noktaya işaret etmektedir.

Mülkiyet haklarıyla ilgili daha farklı çerçeveye sahip tanımlamalar yapılabilir. Çünkü olayın ekonomik olduğu kadar hukuki bir boyutu da vardır. Dolayısıyla iktisatçıların ve hukukçuların bu konuda farklı tür ayrımlar yapmaları doğal karşılanmalıdır. Türk hukukunda, mülkiyet hakkı, sahibine tam ve geniş yetkiler veren aynî haklardan sayılmıştır ve bu hak, sahibine, eşyayı hukuk sınırları içinde dilediği gibi kullanma yetkisi verir (Akıntürk, 2004: 364). Fikri mülkiyet kavramı ise İngilizce’deki *property rights* kelimesinin karşılığı olarak kullanılmakta ve bazen *fikri ve sınaî mülkiyet* ya da *fikri, sınaî ve ticari*

mülkiyet karşılığına denk gelmektedir. Ancak bu ayırım hukukumuzda giderek önemini kaybetmekte ve fikri mülkiyetin sadece fikir ve sanat eserlerini değil, aynı zamanda patentler, faydalı modeller ve endüstriyel tasarımları da içerdiği görüşü öne çıkmaktadır. Dolayısıyla fikri mülkiyet fikir ve sanat eserleriyle patent ve tasarımlar hukukunu kapsamaktadır (Tekinalp, 2004: 1,3). Telif hakları bazen fikri mülkiyet yerine de kullanılmaktadır. Telif hakkı eserin meydana getirilmesiyle kendiliğinden doğan haklardır. Kanunda telif hakları “sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleri üzerinde sahip olunabilecek maddi ve manevi hakların tamamını ifade eden, günümüzde hem ulusal hem de uluslararası kuruluşlarca güvence ve koruma altına alınan bir kavram” diye ifade edilmektedir (http://paribus.tr.googlepages.com/f_uzun.doc).

Türk hukukunda patent, faydalı model, marka ve tasarım gibi sınaî mülkiyet kategorisinde yer alan hakların Türk Patent Enstitüsüne tescil ettirilmesi gereklidir. Ülkemizde 24 Haziran 1994 tarihinde, 544 sayılı Kararname ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı, idari ve mali özerkliğe sahip Türk Patent Enstitüsü'nün (TPE) kurulması, sınaî mülkiyet hakları alanında önemli bir aşamayı oluşturmuştur. 544 Sayılı KHK'nın günümüz koşullarına uyumlu hale getirilmesi ve kanunlaştırılması amacıyla 19 Kasım 2003 tarihinde “5000 Sayılı Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. “Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması” ve eki “Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşması”ndan (TRIPS) ve Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesi amacıyla, TPE öncülüğünde patent, marka, endüstriyel tasarım ve coğrafi işaretler alanlarında reform niteliğinde kanun hükmünde kararnameler oluşturulmuş ve bu alanda çok sayıda uluslararası anlaşmaya da üye olunmuştur (<http://www.turkpatent.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=602>).

Uluslararası alanda fikri mülkiyet hakları kapsamında sınaî mülkiyet (patentler, faydalı modeller, ticari markalar, coğrafi işaretler), edebi ve sanatsal mülkiyet (telif hakları), kendine özgü (sui generis) koruma ve ticaret sırları yer almaktadır (Braga vd., 2000: 4).

Mülkiyet hakları kaba bir değerlendirmeye son 2500 yıldan beri gelişme göstermektedir. Mülkiyeti teminat altına alan en eski kurumsal düzenlemelerin iktisadi açıdan önemli sayılabilecek ilk gelişmelerin yaşandığı ülkelerde ortaya çıktığı görülmektedir. M.Ö. 500'lerde Atina ekonomik alanda büyük bir ilerleme sağlarken, bunu önemli ölçüde üretim faktörleri üzerinde kurmuş olduğu etkin bir mülkiyet hakları sistemi sayesinde başarmıştı (Güran, 2003: 16). Yine Roma İmparatorluğunda sözleşme hürriyeti alanında getirilen pozitif kurallar iktisadi ve ticari gelişmelerin kolaylaşmasını sağlamıştı. Rönesans İtalya'sı hükümetler tarafından fikri mülkiyetin korunmasına dair ilk uygulamaların görüldüğü yer olmuştu. Vasıflı zanaatkarlar Venedik'te 11. Yüzyılda bile dünya çapında şöhrete sahip cam ürünleri yapıyordu. Bu

endüstrinin öneminin farkında olan hükümet, bu ürünlerin ihracatını teşvik ederken, zanaatkâr ihracatını yasaklamıştı. Daha iyi cam ürünleri yapmanın sırları loncalar tarafından korunmuştur. Aynı ruhla yayımcılara imtiyaz sahibinin izni olmaksızın koruma altına alınmış kitapların başkaları tarafından basılmasını ya da ithal edilmesini yasaklayan imtiyazlar verilmişti. 16. Yüzyılda İtalya ilk olarak telif hakları yasasını çıkarmıştır. Bu tarihten sonra diğer ülkeler de benzer yasalar çıkarmışlardır. 18. Yüzyıla gelinceye kadar telif haklarının edebi ve sanatsal üretimi teşvik ve korsanlıkla mücadele etmenin modern biçimi olduğu düşünölmeye başlanmıştı (Braga vd., 2000: 5).

Mülkiyet haklarında daha önemli gelişmeler şüphesiz ki sanayi devriminden sonra ortaya çıkmıştır. Çünkü bu tarihten sonra endüstrideki hızlı gelişmeler daha güçlü bir mülkiyet hakları sistemini gerekli hale getirmişti. Fakat bu alandaki gelişme ölkeler arasında büyük çeşitlilik göstermiştir. Çeşitli faktörlere bağlı olarak mülkiyet haklarında özellikle Batılı ölkeler önemli mesafeler kaydederken, diğer birçok ölkede aynı gelişmeler sağlanamamıştır (Levine, 2005). Günümüzde ise özellikle son yirmi yıldır fikri mülkiyet haklarını koruyan uluslararası politikalarda önemli değişimler olmuştur. Patentlerin, telif haklarının, ticari markaların ve fikri mülkiyetin değer biçimlerinin nasıl korunacağı uluslararası ticari anlaşmaların standart bir ögesi haline gelmiştir. Çok taraflı ticaret müzakerelerinin yapıldığı Uruguay Roundda (1986-94), dünya ekonomilerinin çoğunun itibar ettiği asgari koruma standartlarını belirleyen, TRIPS anlaşmasının kabul edilmesi özellikle fikri mülkiyet haklarında önemli bir aşamayı yansıtmaktadır. İlave fikri mülkiyet kuralları ise Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünün şemsiyesi altında müzakere edilen çeşitli karşılıklı ve bölgesel ticari anlaşmalarla ve bir dizi hükümetler arası anlaşmayla yaratılmaya devam edilmiştir (Fink, Maskus, 2005: 1). Özetle bugün piyasaların entegrasyonunu ve teknoloji transferi alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak mülkiyet haklarında uluslararası düzenlemelerin önemli hale geldiği ve bu sahada gelişmelerin sürdüğü görölmektedir.

III. İnsan Haklarına Karşı Mülkiyet Hakları

Mülkiyet hakları teorisinde esas gelişmenin yirminci yüzyıl içinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Çok sayıda iktisatçı, özellikle de liberal gelenek içinde çalışanlar, mülkiyet haklarının büyüme için hangi açılardan önemli olduğunu ortaya koyan incelemeler yaptılar. Bununla birlikte konunun ele alınışı, veya bu meseleye yönelik yaklaşımlar iktisatçılar arasında değişik boyutlar kazanmıştır. Bir grup iktisatçı mülkiyet haklarını genel insan haklarında ayrı olarak değerlendirmiş, ve iktisadi büyüme için esas önemli olan hakların mülkiyet hakları olduğuna vurgu yapmıştır. Bu çizginin önemli isimlerinden biri olan F. A. Hayek özel mülkiyeti özgürlüğün en önemli teminatı olarak görür. Hayek pozitif hakların, bireylerin, kendi pozisyonlarını kendi hedeflerine ve araçlarına göre belirledikleri serbest bir toplumla uyuşmadığını, buna karşılık temel insan hakları ve mülkiyet hakları gibi negatif

hakların ise refahı artıracığını öne sürmüştür. Barro-Posner yaklaşımında ise esas vurgu, ekonomik kalkınmada iktisadi hakların kritik rol oynadığına yapılır. Bu yaklaşımın temsilcileri siyasi ve sivil haklara karşı oldukça ilgisizdirler ve dolayısıyla ABD'ye hukuk kuralına, mülkiyet haklarına ve serbest piyasalara daha fazla önem verme, buna karşılık demokrasinin cazibesine daha az kapılma yönünde fakir ülkelere öneri yapma çağrısında bulunur. Sen gibi bir grup iktisatçı da insan haklarının bütün unsurlarının kaynakların etkin kullanımı açısından gerekli olduğunu belirtirler. Onlara göre temel insan haklarının ve sosyal ve sivil hakların yokluğunda ekonomik özgürlüğün pek bir anlamı olmayacaktır. Eğer bir kimse adil yargılama olmadan hapsedilebiliyorsa, cinsiyeti ya da inançları yüzünden ciddi ayrımlara maruz kalabiliyorsa güvenli ekonomik haklardan pek söz edilmesi mümkün olmayacaktır (Blume, Voigt, 2007: 514-18).

Aslında buradaki tartışma mülkiyet haklarının insan haklarının yerini alıp alamayacağıyla ilgilidir. Bir grup iktisatçı ve araştırmacı büyüme ve kalkınma hedefleri açısından temel insan hakları ihlallerinin olmamasını zorunlu bir şart olarak görür. Çünkü bir devlet, vatandaşlarının fizik olarak zarar görmesini engellemezse, orada mülkiyet haklarının da bir anlamı olmayacaktır. İnsanların, bedenleri üzerinde olan hakkı diğer kaynakları üretken olarak kullanabilmesinin hayati bir koşulu haline gelmektedir. İktisatçılar burada insan haklarına yeterince saygı gösteren ancak mülkiyet haklarında zayıf ve yetersiz kanunlar uygulayan bir ülkenin, büyüme ve kalkınma hedeflerinden geri kalacaklarına da vurgu yaparlar (Blume, Voigt, 2007: 516-17). Kısaca bu çizgiyi savununlar mülkiyet haklarıyla insan haklarının birlikte gerekli ve anlamlı olduğuna inanırlar. Öte yandan bazı iktisatçılar insan haklarının esasen mülkiyet haklarından başka bir şey olmadığı belirterek, bu ayrımın suni olduğuna işaret ederler. Bu çizginin savunucularından biri olan ve konuyla ilgili oldukça etkileyici sayılabilecek deliller getiren Murray Rothbard "*sadece mülkiyet hakları insan hakları değildir, fakat aynı zamanda en güçlü manasıyla mülkiyet hakları dışında hak da yoktur. Kısaca, yegâne insan hakkı mülkiyet haklarıdır*" sözleriyle söz konusu yaklaşımı bütün berraklığıyla ortaya koyar (Rothbard, 2004: 1337-40). Aslında bu ayrılmada rol oynayan faktörlerden birinin de insan hakları kavramının kapsamı konusunda yaşanan ihtilaf olduğu söylenebilir. Çünkü bu kavramın, onu farklı anlamlara gelebilecek ya da işlevsiz kılacak şekillerde hem totaliter hem de insan hakları taraftarı olan kimselerce kullanıldığı görülmektedir (Erdoğan, 1998: 115-31).

İnsan haklarıyla olan ilişkisiyle ilgili tartışmalar bir kenara bırakılırsa mülkiyet haklarının bütün hakların teminat altına alındığı serbest bir ekonomik sistem altında anlamlı olabileceği açıktır. Diğer bir deyimle kalkınma hedefleri açısından genel anlamda kurumsal ve yasal sistemin elverişli olması önem taşımaktadır. Mülkiyet hakları bu sistemin vazgeçilmez ve giderek önemli hale gelen bir parçası olarak görülebilir. ABD ve Avrupa'da fikri mülkiyet rejimlerinin gelişiminin genel kurumsal çevrenin gelişmesinden bağımsız

olmadığı tespit edilmiştir. Başka şekilde söylemek gerekirse fikri mülkiyet hakları sosyal ve iktisadi gelişmenin ihtiyaçlarıyla uygun diğer kurumlarla birlikte geliştiği zaman bilim ve sanatları teşvik etmiştir (Khan, 2002).

Toparlamak gerekirse bugün artık kurumların, iktisadi kalkınmada temel bir öneme sahip olduğu görüşü hemen hemen genel kabul görmektedir, ancak bu kurumların neler olduğu konusunda ya da hangi kurumların daha öncelikli olduğu hususunda anlaşmazlıklar mevcuttur. Yine de çok sayıda iktisatçının ve siyaset bilimcinin mülkiyet haklarının uygulanmasını bu kurumlar setinin önemli bir unsuru olarak gördükleri söylenebilir. Yine farklı grupların mülkiyet haklarının korunması arasında bir çatışma olduğu zaman, kimin mülkiyet haklarının korunması gerektiği hususunda sorular ortaya çıkmaktadır (Acemoglu, 2003: 35). Tabii, bunlardan hiçbiri mülkiyet haklarının önemini zayıflatacak unsurlar değildir, belki de bu alanda yeni bazı düzenlemelere zamanla ihtiyaç duyulması söz konusu olabilir.

IV.Mülkiyet Haklarının Ekonomik Önemi: Bir Literatür İncelemesi

Mülkiyet haklarının ekonomik gelişme açısından taşıdığı önemi birkaç bakımdan ele almak mümkündür. Öncelikle mülkiyet haklarının önemine dair teorik bir analiz yapılabilir. Ardından bu teorik bilgilerin gerçek olaylarla ne kadar doğrulandığını araştıran tarihsel bir inceleme yapılabilir. Nihayetinde bu konuya ekonominin kurumsal ve yasal çerçevesinin etkin olarak belirlenmesi açısından bakılabilir. Böyle bir inceleme, konunun önemini tatmin edici bir tarzda ortaya konması için yeterli olabilecektir. Bununla birlikte mülkiyet haklarının önemini daha farklı yöntemlerle incelemek de mümkündür. Örneğin mülkiyet haklarını daha alt kategorilerde—mesela fikri mülkiyet hakları, sınai mülkiyet hakları, vs.- inceleyen çalışmalar vardır. Son zamanlarda iktisadi kalkınma için daha önemli hale geldiği düşünülen fikri mülkiyet hakları üzerindeki incelemelerin sıklığı görülmektedir. Bununla birlikte mülkiyet haklarıyla ilgili literatürün hâlâ gelişme aşamasında olduğunu düşünebiliriz. İngilizce literatürde Perulu iktisatçı Hernando de Soto'nun (2000) katkıları başta olmak üzere, konuyla ilgili hatırı sayılır bir birikim oluşmuş gözükmemektedir ve son zamanlarda ampirik araştırmaların biraz daha yoğunlaştığı da dikkat çekmektedir. Bizim gözlemlerimize göre Türkçe literatürde az sayıda telif (Oğuz, 2003; Dura: 2006) ve birkaç tercüme dışında, konunun ekonomik yönünü ele alan çalışma yok gibidir. Buna karşılık hukuk cephesinde mülkiyet haklarının daha yoğun tartışmalara konu olduğu görülmektedir.

Bir siyasi ve ekonomik sistemin mülkiyet hakları için etkin ve güçlü bir temel sağlaması esas olarak uzun vadeli ve sürdürülebilir bir gelişmenin temel koşullarından biri olması yönüyle önem kazanmaktadır. Açıkça tanımlanmış bir mülkiyet hakları sistemi insanlar için, giriştikleri her türlü çabanın, yaptıkları her türlü fedakârlığın nimetlerinden yararlanmayı garanti altına alacaktır. Bu

açından bakıldığında böyle bir garantinin insanların mülkiyet olarak sahip oldukları varlıkların çalınmasını önlemesi ve bu tür olaylara karşı güçlü bir uygulamayı içermesi gerekir. Çünkü eğer insanlar kendi ürettikleri değerlerin başkaları tarafından kolayca çalınabildiğini görürlerse, o zaman enerjilerini ve kaynaklarını üretime ve yeni şeyler bulmaya değil, fakat elindekileri korumaya ayıracaklardır. Ayrıca ürettiği değerın getirisinden yararlanamayan insanların yeni şeyler üretmesinin, riske girmesinin, yeteneklerini geliştirmesinin pek bir anlamı olmayacaktır. Bu nedenle insanları uzmanlaşmaya ve ticaret yapmaya, tasarrufa ve yatırıma ve nihayetinde de yeni teknolojiler geliştirmeye yönlendirmek için mülkiyet hakları etkin biçimde tanımlanmalı ve uygulanmalıdır (Parkin, 2003: 44, 551). Böylece karşılaştırmalı üstünlüklerin ve uzmanlaşmanın yarattığı kazançlardan ya da avantajlardan sürekli biçimde yararlanmak mümkün olacaktır. Zaten serbest ekonomik sistemlerde insanları başka türlü harekete geçirmek, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları alanlarda uzmanlaşarak birbirleriyle ticarete yönlendirmek hemen hemen imkânsız olacaktır. Bu bakımdan mülkiyet hakları daima etkin bir özendirme mekanizması yaratan herhangi bir siyasi-iktisadi sistemin vazgeçilmez unsurlarından biri olagelmıştır.

Serbest piyasa ekonomisi taraftarları kaynak dağılımındaki etkinsizlikleri mülkiyet hakları sistemindeki noksanlıklara bağlarlar. Bütün kaynaklara özel olarak sahip olunduğu zaman, kaynaklar da etkin dağılacaktır. Tam mülkiyet haklarının geçerli olduğu piyasalar dört koşulla karakterize edilebilir (Todaro, 2000: 422):

1. *Evrensellik*: bütün kaynaklara özel olarak sahip olunmalıdır.
2. *Kişiyeye özellik*: özel sahip olunan bir kaynaktan başkalarının menfaat sağlamasını önlemek mümkün olmalıdır
3. *Transfer edilebilirlik*: bir kaynağın sahibi bu kaynağı istediği zaman satabilmelidir
4. *Uygulanabilirlik*: kaynaktan gelen menfaatlerin bilinçli bir şekilde piyasa tarafından dağıtılması uygulanabilir olmalıdır.

Bu koşullar altında bir kıt kaynağın sahibi onun kullanımından ya da satışından gelen net yararı maksimize edecek bir özendirmeye sahip olacaktır. Örneğin kendi toprağının sahibi olan bir çiftçi kendisine topraktan net maksimum kazancı sağlayacak yatırım, teknoloji ve üretim seviyesini seçecektir (Todaro, 2000: 422). Serbest piyasa sistemi açısından mülkiyet haklarının *açıkça* tanımlanması da özellikle önemlidir. Mülkiyet hakları muğlâk ya da siyasi kaprislere bağımlı ise, ekonomik menfaatin belirsiz hale gelmesi nedeniyle mübadeleye yönelik isteksizlik ortaya çıkacaktır (Gerber, 1999: 399). Oysa mübadelelerin büyümesi işbölümü ve uzmanlaşmanın avantajlarından yararlanabilmenin başlıca koşulu durumundadır.

Açıkça tanımlanmış mülkiyet hakları şüphesiz ki yabancı yatırımcıların ve dolayısıyla yabancı sermayenin ve ileri teknolojinin yurtiçine çekilebilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu sayede yabancı yatırımcılar için daha güvenli bir faaliyet alanı yaratılmış olacak ve uzun vadeli yatırım hedeflerine yönelmek mümkün hale gelecektir. Bu açıdan bakıldığında ekonomik kalkınma hedefleri açısından dış kaynaklara ihtiyaç duyan ülkelerin, daha fazla yatırım çekebilmek için kurumsal düzenlemelere önem vermeleri ve bu alandaki standartları uluslararası seviyeye çıkarmaları önemli hale gelmektedir. Aşağıda bu değerlendirmeyi doğrulayan bazı ekonometrik sonuçlar aktarılmıştır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse bugün özellikle serbest ekonomik sistemleri savunanlar, mülkiyet haklarını ekonomik gelişmenin temel kurumlarından biri olarak görmektedir. Mülkiyet hakları sicili iyi olan ülkelerin gelir düzeylerinin yüksek olması temel bir delil olarak öne sürülmektedir. Nitekim 150 ülkeyi kapsayacak şekilde mülkiyetin korunması ile refah arasındaki ilişkiye dair yapılan bir çalışmada, satın alma gücü paritesine göre yapılan hesaplamalarda mülkiyet haklarının sıkı korunduğu ülkelerde ortalama kişi başına GSYİH 23.769 dolar, buna karşılık mülkiyet haklarının sıkı bir şekilde korunmadığı ülkelerde 13.227 dolar olarak hesaplanmıştır (O'Driscoll, Hoskins, 2004: 63).

V.Mülkiyet Haklarının Öneme Dair Bazı Ampirik Bulgular

Yakın zamanlara kadar çeşitli ülkelerde ve sektörlerde mülkiyet haklarının önemini ortaya koyan bir dizi çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazılarının sonuçlarını özetlemek, öğretici bilgilere ulaşmamıza imkân verebilir. İlginç örneklerden birinde, Zimbabwe'nin 2000-03 yılları arasında yaşadığı çöküşün, standart açıklamalarda belirtildiği üzere kıtlıktan ziyade toprak reformuna yönelik yanlış yaklaşımdan kaynaklandığını ortaya konmuştur. Ticari çiftlikler için ticari çiftlik arazilerinin mülkiyet belgelerinin iptal edilmesi üç feci sonuç yaratmıştı. Öncelikle yabancı yatırımcılar hukuka olan güvenlerini kaybedip, paralarını ülkeden çıkardılar. İkincisi ticari çiftlik arazilerinin değeri buharlaştı ve üçüncü olarak ticari çiftlikler sahip oldukları gelişmiş ve çok yönlü çiftçilik uygulamaları bilgisini diğer ülkelere çekerken, tarımsal üretim seviyeleri hızla düştü. İmalat ve bankacılık sektörünün çöküşü bunu izledi. Makalede yapılan regresyon sonuçlarına göre toprak reformlarının toplam etkisi ekonomik büyüme oranlarını 2000-03 yılı boyunca yıllık ortalama %12,5 düşürmüştür (Richardson, 2005: 562).

Mülkiyet haklarıyla iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye dair yapılan bir ekonometrik çalışma çok iyi gelişmiş bir mülkiyet hakları ile piyasa yapılarının olduğu ülkelerde ortalama %2,6'lık bir GSYİH artışı sağlandığını, bu rakamın mülkiyet haklarının sınırlı ve hükümet müdahalesinin geniş olduğu ülkelerde 1,1 düzeyinde kaldığını göstermiştir. Goldsmith az gelişmiş ülkelerin daha güvenli mülkiyet haklarına sahip oldukları zaman daha hızlı büyüme

kaydettiklerini bulmuştur. Torstenson 68 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyle ilgili yaptığı yatay kesit analizinde keyfi mülkiyet el koymalarının yaşandığı ülkelerde negatif büyümenin kaydedildiğini tespit etmiştir (Richardson, 2005: 543-44). Yine 1997 Asya kriziyle ilgili ekonometrik bir çalışmada etkisiz ve tutarsız mülkiyet haklarının krizde rolü olduğu öne sürülmüştür (Davidson, 2005). Başka bir çalışmada ise mülkiyet haklarındaki farklılıkların ülkeler arasında büyüme oranlarında görülen farklılıkların önemli bir nedeni olduğu ve ayrıca mülkiyet haklarındaki iyileşmenin ve kötüleşmenin, bir ekonominin yükselişinin ya da düşünün nedenini açıklayabileceği bulgusuna ulaşılmıştır (Tornell, 1993: 32).

Yakın tarihte hem ülke seviyesindeki verilerle ve hem de firma düzeyindeki regresyonlarla yapılan bir çalışma ilginç sonuçlar ortaya koymuştur. Buna göre firmaların yatırımları mülkiyet haklarındaki güvenceden etkilenmektedir. Zayıf mülkiyet hakları firmaları kârlarını yeniden buldukları ülkeye yatırma konusunda caydırmaktadır. Nitekim sosyalist sistemden geçiş yapan ülkeler için yapılan bir incelemede hükümet hizmetlerinde ve ruhsatlarında rüşvetlerin yaygın olduğu Rusya ve Ukrayna’ da yeniden yatırım oranları oldukça düşük çıkarken, bu alanda en iyi durumda olan Romanya ve Polonya’da söz konusu oranlar en yüksek düzeyde belirlenmiştir. Firma seviyesinde ise kendi mülkiyet haklarının en az güvende olduğunu hisseden girişimciler kârlarının %32’sini, çok güvende hissedenler ise %56’sını yeniden yatırıma aktarmışlardır (Johnson vd., 2002: 33-34). Benzer bir bulguya, 1982-99 arasında 16 ülkenin yapmış olduğu bir dizi fikri mülkiyet hakları reformuna ABD içindeki çokuluslu firmaların teknoloji transferi açısından nasıl tepki verdiklerinin ölçüldüğü bir çalışmada ortaya konmuştur. Buna göre ABD çokuluslu şirketleri mülkiyet rejimlerindeki değişmelere, reform yapan ülkelere teknoloji transferini önemli ölçüde artırarak karşılık vermişlerdir (Branstetter, 2005).

Mülkiyet haklarının geçmiş ekonomik büyüme örneklerine uygulayan testler de yapılmıştır. Bilinen ilk başarılı büyüme örneği olan İngiliz sanayi devrimiyle ilgili bir çalışmada bu dönemde sağlanan ekonomik başarıyla yasal ve kurumsal düzenlemeler arasında yakın bir bağ olduğu belirlenmiştir. İngiliz parlamentosu dönem boyunca kamunun artan talebine karşılık mülkiyet haklarını yeniden düzenleyen çok sayıda kanun çıkarmıştı (Richardson, Bogart, 2008). Bütün bu örnekler aslında mülkiyet hakları teorisyenlerinin temel argümanlarından birini teşkil eden, her başarılı büyüme sürecinin bu süreçte uygun bir kurumsal ve yasal çerçeveye birlikte ilerlediği gerçeğini desteklemektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere günümüzde özellikle uluslararası platformda fikri mülkiyet haklarının korunmasına dair önemli çabalar gösterilmekte ve anlaşmalar yapılmaktadır. Çünkü fikri mülkiyet, uzun vadeli büyümenin sağlanmasında kilit role sahip olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin devam edebilmesi için gerekli görülmektedir. Yapılan bazı ekonometrik analizler fikri

mülkiyetin araştırma-geliştirme ve fiziki sermaye gibi faktör girdilerinin birikimini teşvik ederek, büyümeyi dolaylı olarak etkilediği belirlenmiştir (Park, Ginarte, 1997). UNIDO'nun yakın tarihte yapmış olduğu bir çalışmada fikri mülkiyet hakları konusunda oldukça detaylı bir inceleme ortaya konmuş, fikri mülkiyet ile büyüme ve yenilik arasındaki bağlantılar incelenmiş ve ayrıca fikri mülkiyetin korunmasının gelişmekte olan dünya açısından belli faktörlere bağlı olarak faydalı olabileceği kaydedilmiştir. (Falley vd., 2006). Avustralya için yapılan bir çalışmada ise fikri mülkiyetin yeniliği teşvik eden bir ekonomik çatı sağlamada hayati fonksiyon gördüğü, mucitler ve yatırımcılar için özendiriciler yarattığı, sadece büyük işletmeler değil toplumun her kesimi tarafından kullanıldığı, teknolojilerin ticarileşmesine katkı yaptığı gibi önemli bulgulara ulaşılmıştır (Wilson, 2008).

Mülkiyet haklarıyla ilgili bu kısa literatür değerlendirmesini bitirmeden önce, konuyla ilgili bütün incelemelerin mülkiyet haklarıyla ekonomik gelişme arasında benzer sonuçlara ulaşmadığını da belirtmek gerekir. Özellikle fikri mülkiyetin uluslararası ölçekte genişletilmesinin etkileri konusunda ciddi anlaşmazlıklar vardır. Burada kapsam sınırlamaları nedeniyle karşıt argümanların detaylarına girmiyoruz, ancak genellikle vurgulanan husus, bu tür düzenlemelerin, yaratacağı tekelci haklar nedeniyle bilimsel bilginin ve teknolojinin yayılmasının engelleneceği yönündedir. Bunun yanında mülkiyet hakları düzenlemelerinin ülkelerin ekonomik kalkınmalarının gerekli bir koşulu olmadığını öne süren görüşlere rastlanmaktadır (Chang, 2001). Fikri mülkiyet haklarının orta gelirli ülkelerde çok uluslu şirketlerin buralardaki yerleşim kararlarında oldukça önemli olmasına rağmen, çok düşük gelirli ülkelerin daha çok sermaye çekmek açısından patent sistemlerini güçlendirmekten ziyade, yatırım ortamlarını iyileştirmelerinin ve işletme altyapılarını güçlendirmelerinin daha iyi olacağı görüşü de vardır (Maskus, 2006: 41-73). Özetle fikri mülkiyet düzenlemelerinin ülkelerin durumuna göre farklı tür etkilere yol açabileceği görüşleri ekonometrik bulgularla dile getirilmektedir.

VI.Uluslararası Mülkiyet Hakları İndeksi (IPRI):

Genel Bilgiler ve Verilerin Elde Edilmesi

Uluslararası mülkiyet hakları indeksinin ortaya çıkışı, kendini ABD'de ve bütün dünyada fiziki ve entelektüel mülkiyet haklarının korunmasına adanmış *Mülkiyet Hakları İttifakının* (Property Rights Alliance) çabalarıyla gerçekleşmiştir. Mülkiyet Hakları İttifakı (PRA) *Americans for Tax Reform* teşkilatına bağlı bir örgüt olarak 2005 yılında Washington'da kurulmuştur. Tüm dünyada mülkiyet haklarının korunması için araştırma, lobi ve eğitim faaliyetleri yapan bu örgüt, özel olarak ulusal ve uluslararası yasa koyucuları mülkiyet haklarıyla ilgili kararların yararları ve riskleri hakkında bilgilendirme amacını gütmektedir. Örgütün mülkiyeti koruma çabaları arazi hakları, fikri mülkiyet, ticari markaları, patentler ve telif haklarına ilişkin meseleler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Teşkilat Lima'da (Peru) Özgürlük ve Demokrasi Enstitüsü

(ILD) başkanı ve mülkiyet haklarının meşhur savunucusu olan Hernando de Soto ile yakın çalışma içindedir.*

Uluslararası mülkiyet hakları indeksinin (IPRI) ilk sayısı 2007 yılında yayımlanmıştır. Mülkiyet Hakları İttifakı çeşitli ulusal ve uluslararası örgütlerin desteğiyle yenilikçi bir ölçüm sistemi geliştirmiş ve ülkeleri fiziki ve fikri mülkiyetin korunması ve güçlendirilmesi çabalarına göre sıralamaya tâbi tutmuştur. Bir ülkenin ekonomik kalkınması açısından kritik önemi olduğu düşünülen değişkenler, çekirdek unsurlar/öğeler olarak belirlenmiş, ülke sıralamaları bu üç değişkenin ölçümüyle ortaya çıkmıştır. 2008 raporu İttifakın ikinci raporudur. Bu raporda önceki yıldan farklı olarak değişik ülkelerde mülkiyet haklarının seçilmiş bazı yönleri üzerine vaka incelemeleri de yer almıştır. (IPRI: 2008 Report: 12). Raporun ilerleyen yıllarda yayımına devam edilmesi planlanmaktadır. Şüphesiz ki daha sonra yayınlanacak raporlarda bir takım yeniliklerin yapılması yoluna gidilecektir. Çünkü ittifak bu alanda çok yönlü yeni çalışmaları teşvik etmektedir, bu sayede elde edilecek bilgilerin ışığında ölçüm yöntemlerinde ve değişkenlerde ve ayrıca raporun muhtevasında muhtemelen sık sık yenilikler görülecektir. Bir bütün olarak bakıldığında bu çabaların ve indeksin, uzun vadede, ulusların ekonomik kalkınmasında giderek artan bir rol oynadığı düşünülen özel mülkiyet haklarının rolünün tüm berraklığıyla açığa çıkarılması beklenmektedir.

IPRI 2008 raporunun değişkenleri ve hesaplama yöntemi hakkında şöyle bir özet yapılabilir:** İndekste üç ana değişken altında toplam 11 değişken yer almıştır:

1. *Yasal ve Siyasal Çevre (LP)*: Bu başlıkta bir ülkenin yasal ve siyasi sistemlerinin sağlamlığı ve onun mülkiyet haklarının önemine ve korunmasına yönelik bakışı ele alınmaktadır. Bu başlıkta dört alt değişken yer almaktadır.
 - a. *Yargı Bağımsızlığı*: Bu değişken yargının siyasi ve iş çevrelerinin etkisinden bağımsızlığını inceler. Yargı bağımsızlığının özel mülkiyet hakları bakımından taşıdığı önem dikkate alınarak bu değişkene yer verilmiştir. Bu değişken için temel kaynak Dünya Ekonomik Forumunun Global Rekabet Edebilirlik İndeksidir.
 - b. *Mahkemelere Güven*: İş/işletme yöneticilerinin kendi mülkiyet haklarının korunması ya da sürdürülmesi açısından mahkeme sistemine hangi ölçüde güvendiklerini ölçmektedir. Bu değişkende Dünya Bankasının Dünya Kalkınma Göstergeleri ana kaynak materyal durumundadır.

* <http://www.propertyrightsalliance.org/index.php?content=about> (Erişim tarihi: 08.11.2008).

Teşkilatın faaliyetleri hakkında daha detaylı bilgilere bu siteden ulaşmak mümkündür.

** Buradaki bilgiler İttifakın 2008 raporundan derlenmiştir. Bu rapor online elde edilebilmektedir: [http://www.internationalpropertyrightsindex.org/UserFiles/File/022508ot-report%20\(2\).pdf](http://www.internationalpropertyrightsindex.org/UserFiles/File/022508ot-report%20(2).pdf). İndeks hakkında daha detaylı bilgi yine bu siteden sağlanabilir.

- c. Siyasi istikrar: siyasi istikrar ile insanların mülk edinme ve onu yönetme ihtimalleri ve istekleri arasında bağlantı olduğu düşüncesiyle bu değişkene indekste yer verilmiştir temel kaynak şudur: World Bank Institute, 2007 Governance Matters.
 - d. Rüşvet: Önceki değişkenle aynı kaynak materyalin kullanıldığı bu başlıkta, küçük ve büyük bütün rüşvet biçimleri ve ayrıca devletin elitler ve özel çıkarlar tarafından “zaptedilmesi” yer alır. Rüşvetin insanların mülkiyet haklarının uygulanmasına yönelik güvenlerini sarsacağı düşünülmektedir. Rüşvet ekonomide informellik/kayıtdışılık (informality) derecesini yansıtır ve yasal özel mülkiyetin gelişmesini bozucu bir rol oynar.
2. *Fiziki Mülkiyet Hakları (PPR)*: Bu değişken özel mülkiyet haklarının korunması bakımından çok önem taşıyan üç alt değişkeni kapsar.
- a. Fiziki mülkiyet haklarının korunması: Bu değişken bir ülkenin mülkiyet hakları sisteminin gücüyle ilişkilidir ve finansal varlıklar dâhil, özel mülkiyetin yasal olarak korunmasının kalitesi/niteliği hakkında uzman görüşlerini yansıtır. Ana kaynak yine Dünya Ekonomik Forumu Global Rekabet Edebilirlik İndeksidir.
 - b. Mülkiyetin kaydı: Bu değişkende mülkiyetin kaydedilmesi için gereken gün ve prosedür miktarı açısından ne kadar zorlukla karşılaşıldığına dair, işletme görüşlerine yer verilmektedir. Bu başlıkta, bir işletme, arazi ya da bina satın aldığı zaman mülkiyet belgesini satıcıdan alıcıya transfer etmek için gerekli olan bütün prosedürler kaydedilir. Mülkiyetin kaydında yaşanan zorlukların derecesi güçlü bir yasal mülkiyet hakları sisteminin gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ana kaynak Dünya Bankasının İş Yapma Raporudur (Doing Business Report).
 - c. Ödünçlere giriş: Bir bankanın ödünçlerine girebilirlik insanlara daha sonra mülk edinebilme fırsatı verilmesini temsil eder. Kaynak olarak Global Rekabet Edebilirlik indeksi kullanılır.
3. *Fikri Mülkiyet Hakları (IPR)*: Fikri mülkiyetin korunmasını ve ülkelerin patentleri, ticari markaları ve telif haklarını uygulamadaki politikaları ve etkinlikleri değerlendirilir. Dört alt kola ayrılmıştır.
- a. Fikri mülkiyet haklarının korunması: Küresel Rekabet Edebilirlik İndeksinden yararlanılan bu değişken, ülkelerin fikri mülkiyeti korumasına dair yapılan anket sonuçlarını içerir. Aslına bakılırsa mülkiyet haklarının bu alanında sağlanan koruma, modern teknolojilerin fikri eserlerin kopyalanmasını ve çalınmasını kolaylaştırması nedeniyle bilhassa önem taşımaktadır.
 - b. Patent koruma: Patent haklarında kısıtlamalar, uygulama, uluslararası anlaşmalara üyelik, koruma süresi gibi çeşitli kriterlere dayalı olarak ülkelerin patent korumadaki sıralamasını belirleyen

- bir değişkendir. Veriler şu kaynaktan sağlanmıştır: Ginatre-Park Index of Patent Rights, 2005).
- c. Telif hakkının çalınması: Bu değişkenin bir ülkede fikri mülkiyet haklarını koruma ve uygulamanın önemli bir göstergesi olduğu çok açıktır. Bilgiler şu kaynaktan toplanmıştır: US. Trade Representative's 301 Watch List Report.
 - d. Ticari markaların korunması: Bu değişken bir ülkenin ticari markaların korunmasıyla ilgili uzman görüşlerini yansıtır. IPRI 2008 raporunun hazırlanması esnasında bu değişken için gereken veriler Uluslararası Ticari Markalar Birliğinin 1998 Raporundan edinilmiştir.

IPRI'nin toplam derecelendirme ölçeği 0 ile 10 arasında olmaktadır. 10 mülkiyet hakları korumasında en güçlü seviyeyi temsil ederken, sıfır ilgili ülkede mülkiyet haklarında güvence olmadığını gösterir. Genel ölçeğin yanı sıra her bir çekirdek unsura ve değişkene de 0 ile 10 arasında derece verilmektedir.

Raporda yer alan bilgilere göre nihai indeks değerinin hesaplanması için, üç unsurun her birine ait skoru elde edecek şekilde her bir unsur/öge içindeki değişkenlerin ortalamaları alınmıştır. İndeksin yapılması esnasında bazı ağırlıklandırma yöntemleri kullanılmış, ancak ağırlıklandırma yönteminin seçiminin nihai skoru ve ülke sıralamalarını çok az etkilediği belirtilmiştir.

IPRI 2008 raporunda tüm dünyadan 115 ülke yer almıştır. Ülkelerin seçilmesinde sadece verilerin elde edilebilirliği sınırı dikkate alınmıştır. Ülkelerin toplam itibarıyla dünya GSYİH'nin %96'ını kapsadığı göz önünde tutulursa, oldukça farklı ekonomik performansa ve piyasa yapılarına sahip ülkelerin indekste yer aldığı anlaşılır. Karşılaştırma yapmak amacıyla, indekse dâhil edilen ekonomiler dokuz ayrı coğrafi bölgeye ayrılmıştır: Latin Amerika, Batı Avrupa, Merkezi ve Doğu Avrupa, Asya, Ortadoğu/Kuzey Afrika, Afrika, Rusya, Okyanusya ve Kuzey Amerika.

VII.IPRI Sonuçlarının Değerlendirilmesi

IPRI'nin 2008 yılı için 115 ülkeyi kapsayan sıralamasında 10 üzerinde 8,6'lık bir skor elde eden Finlandiya, 2007'de olduğu gibi birinci olmuş, bunu 8,3'lük skorla Norveç, Danimarka, Almanya ve Hollanda takip etmiştir. Bu ülkelerden Norveç 2007'ye göre beş basamak yükselme gösterirken, diğerleri yerini korumuştur. İlk on içinde yer alan diğer ülkeler İsviçre, Yeni Zelanda, Birleşik Krallık ve İsveç (hepsinin skoru 8,2) ve İzlanda (8,1) dır. Listenin en altında yer alan ülkeler ise şunlardır: Azerbaycan (3,6), Nijerya (3,5), Burundi (3,5), Moldova (3,4), Paraguay (3,4), Angola (3,4), Venezüella (3,3), Çad (3,3), Zimbabve (3,1) ve Bangladeş (2,9) (IPRI, 2008: 24).

Türkiye için bulunan rakamlara bakıldığında orta sıralarda bir sonuç ortaya çıktığı görülmektedir. IPRI listesinde 5,5 skoruyla 52. sırada yer alan Türkiye, alt kategorilerde LP için 5,3 PPR için 6,0 ve IPR için 5,1 gibi değerler elde etmiştir. Bu sonuçlara göre mülkiyet hakları açısından en iyi olduğumuz

kategori fiziki mülkiyet hakları, en kötü olduğumuz kategori ise fikri mülkiyet haklarıdır. Bu, tesadüf olarak görülemez, çünkü Türkiye fikri mülkiyet haklarında ancak son dönemlerde bazı ciddi ve somut adımlar atabilmiştir, ve ayrıca uygulamada hâlâ büyük sıkıntıların olduğu bilinmektedir. Yine de bir bütün olarak gelişmiş dünyanın değerleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin mülkiyet haklarının korunması alanında kısa ve orta vadede daha fazla adım atması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

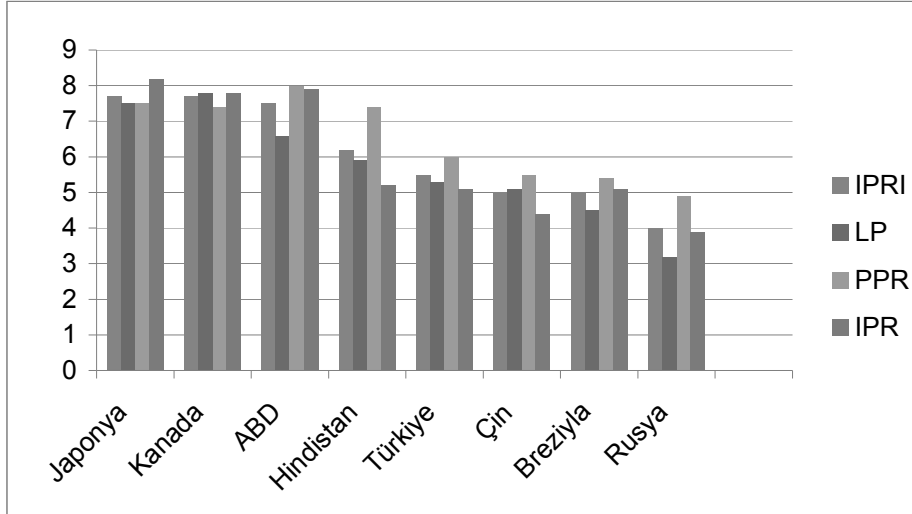
Belki de Türkiye'nin mevcut durumunu üyesi olmaya çalıştığımız Avrupa Birliğinin ve dünyanın önde gelen ekonomileriyle karşılaştırarak daha açık biçimde değerlendirmek mümkündür. Aşağıdaki tabloda yer alan veriler IPRI'nin 2008 indeksinden alınmıştır. Tabloya bakıldığında Türkiye mülkiyet haklarının korunması yönünden önemli AB üyesi ülkelerin altında değerlere sahiptir. Bu durumun bilhassa fikri mülkiyet hakları alanında kendini gösterdiği açıktır. AB üyesi önemli ülkeler fikri mülkiyet haklarında genellikle yüksek skorlar elde etmişlerdir. Türkiye fikri mülkiyet haklarında sadece Litvanya, Letonya, Romanya ve Bulgaristan gibi eski sosyalist rejimlerden geçiş yapan AB üyesi ülkelere çok az farkla daha iyi durumdadır. Genel sıralamada ise Letonya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan dışında diğer bütün AB üyesi ülkeler Türkiye'den daha yüksek konumdadırlar. AB üyesi ülkelerin genel ortalaması alındığında ise Türkiye'nin yine geri bir seviyede olduğu görülmektedir. Alt kategoriler itibarıyla yapılan hesaplamalarda da Türkiye yine AB ortalamasından daha düşük bir skora sahip gözükmektedir.

Tablo 1: Türkiye ve Bazı AB Üyesi Ülkelerde Mülkiyet Hakları Skorları

	IPRI	LP	PPR	IPR
Finlandiya	8,6	8,9	8,5	8,5
Danimarka	8,3	8,4	8,5	8,1
Hollanda	8,3	8,2	8,6	8,0
Almanya	8,3	8,3	8,1	8,4
Birleşik Krallık	8,2	7,7	8,7	8,2
İsveç	8,2	8,3	8,6	7,6
Avusturya	7,9	8,0	7,8	7,9
Belçika	7,4	7,1	7,1	7,9
Fransa	7,1	6,8	6,5	8,1
Portekiz	7,0	6,7	7,3	7,1
İspanya	6,7	6,4	7,3	6,4
Yunanistan	6,1	6,4	6,3	5,7
İtalya	5,9	5,1	6,1	6,5
TÜRKİYE	5,5	5,3	6,0	5,1
AB ORTALAMASI	6,8	6,68	7,05	6,66

Kaynak: IPRI 2008, s. 22.

Türkiye'nin durumu gelişmiş bazı dünya ülkeleriyle karşılaştırıldığında da benzer bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki grafikte görüleceği üzere Türkiye dünyanın en gelişmiş ekonomileri arasında yer alan Japonya ve ABD'den daha geride iken, Çin ve Rusya gibi ülkelerden daha iyi bir konumdadır. Bunda son dönemde ülkemizin uluslararası anlaşmalar kapsamında yapmış olduğu kurumsal ve yasal düzenlemelerle birlikte mülkiyet hakları alanında kaydedilen yasal düzenlemelerin etkisi olduğu düşünülebilir. Ancak yine de Türkiye mülkiyet haklarında gelişmiş dünyanın gerisindedir, dolayısıyla iktisadi kalkınma hedeflerine sapmadan ilerleyebilmesi için bu alanda daha başka tedbirler alması gerekli gözükmektedir. Ayrıca yasaların uygulanmasıyla ilgili sonuçlar da skora yansıdığı için, sadece düzenlemelerin değil aynı zamanda mülkiyet haklarında yasaların uygulanmasına da önem verilmesi gerektiği açığa çıkmaktadır.

Grafik 1: Türkiye ve Diğer Bazı Ülkelerde Mülkiyet Hakları Skorları

VIII.Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada IPRI 2008 raporunun mülkiyet haklarıyla yayımladığı istatistiklere göre gelişmişlik düzeyi ile mülkiyet haklarının korunma derecesi arasında yakın bir bağlantının olduğunu vurgulanmıştır. Diğer ifadeyle ülkelerin mülkiyet haklarının korunmasına dair skorları, onların gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi gibi durmaktadır. Çalışmada ayrıca mülkiyet haklarını korumanın önemine vurgu yapan teorik ve ampirik çalışmalara değinilmiş ve mülkiyet haklarının iktisadi kalkınma hedefleri için büyük önem taşıdığına vurgu yapılmıştır. Bu genel yargıyı çeşitli şekillerde doğrulayan ampirik bulgular, hem gelişmekte olan ülkeler için hem de çeşitli sektörler için yapılan vaka incelemeleriyle de ortaya konmuştur. Şüphesiz ki mülkiyet haklarıyla ilgili hem

ülke hem de firma düzeyinde daha çok alan çalışmasının ve vaka incelemesinin gerekli olduğu ortadadır. Ancak şu anki bulgular mülkiyet haklarının her alanda özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler kendi iç koşullarına daha uygun bazı koruma standartları geliştirebilirler, ancak onların uluslararası ortamda daha çok doğrudan yatırım almaları ve teknoloji transferine ihtiyaç duymaları gereği göz önüne tutulduğunda, mülkiyet haklarında uluslararası müzakerelerden çok uzak durmalarının iyi bir seçenek olmayacağı da söylenebilir. Belki de daha iyi bir yol, Türkiye gibi gelişen ülkelerin bir taraftan ulusal ve uluslararası yatırımcılar için yatırım ortamını ve girişimcilik fırsatlarını iyileştiren genel tedbirler alırken, diğer taraftan da hem iç hem de dış koşulları uyumlaştıran mülkiyet düzenlemelerine gitmek olabilir.

Mülkiyet hakları reformlarını geliştirmekte olan ülkeler için önemli hale getiren temel husus, söz konusu ülkelerin çeşitli bakımlardan dış kaynağa/desteğe ihtiyaç duymalarıdır. Bunun sağlanabilmesi için gelişmiş ülke şirketlerinin geliştirmekte olan ülkelere bireysel ya da ortak yatırımlarla daha fazla sermaye ve teknoloji getirmesi gerekli görülmektedir. Bu süreç geliştirmekte olan ülkelerin uluslararası işbölümü ve uzmanlaşmadan daha fazla yararlanarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasına da katkı yapacaktır. Başka bir anlatımla geliştirmekte olan ülkeler uluslararası rekabet güçlerini artırmak için hukuki ve yasal çerçevesi çok iyi tanımlanmış bir ekonomik yapı kurma çabalarını sürdürmelidirler. Mülkiyet haklarının tanımlanması ve uygulanması bu çerçevede özel bir önem kazanmaktadır, ancak şunu da belirtmek gerekir ki mülkiyet haklarına yönelik reformların başarısı için onların en az maliyetle gerçekleştirilmesi de önemlidir. Yüksek maliyetli reformlar, bu başarıyı olumsuz etkileyecek ya da geciktirecektir. Bir örnek vermek gerekirse ABD Kore ve Tayvan'da, elde ayrıntılı toprak kayıtlarının bulunması ve halihazırda bir formel mülkiyet hakları sisteminin olması sayesinde, nispeten düşük idari masraflarla mülkiyet hakları reformu gerçekleştirebilmişti. Oysa aynı başarı Filipinler'de sağlanamadı. Bunun temel sebebi açık ve uygulanmış bir mülkiyet hakları sisteminin çok pahalıya mal olacağına açıkça çıkması idi (Maurer, Iyer, 2008: 34-35). Dolayısıyla mülkiyet haklarıyla ilgili kurumsal düzenlemelerin uluslararası standartlara olduğu kadar ülke gerçeklerine ve ihtiyaçlarına da uygun olması ve düşük maliyetlere ve doğru zamanlamayla gerçekleştirilmesi önem kazanmaktadır.

Kaynaklar

- Acemoglu, Daron, (2003), "The Form of Property Rights: Oligarchic vs. Democratic Societies", *NBER Working Paper* No:10037, <http://www.nber.org/papers/w10037>.
- Akıntürk, Turgut, (2004), *Medenî Hukuk*, onuncu baskı, Beta yayınları, İstanbul.

- Blume, Lorenz ve Stefan Voigt, (2007), "The Economic Effects of Human Rights", *Kyklos*, Vol. 60, No. 4, s. 509-538.
- Braga, Carlos A. P., Carsten Fink ve Claudia Paz Sepulveda, (2000), *Intellectual Property Rights and Economic Development*, World Bank Discussion Paper No: 412, The World Bank, Washington, D.C.
- Branstetter, Lee, Raymond Fisman ve C. Fritz Foley, (2005), "Do Stronger Intellectual Property Rights Increase International Technology Transfer? Empirical Evidence from U.S. Firm-Level Data", *NBER Working Paper 11516*, <http://www.nber.org/papers/w11516>.
- Chang, Ha-Joon, (2001), "Intellectual Property Rights and Economic Development: Historical Lessons and Emerging Issues", *Journal of Human Development*, Vol. 2, No. 2, s. 287-309.
- Davidson, Sinclair, (2005), "The 1997-98 Asian Crisis: A Property Rights Perspective", *Cato Journal*, Vol. 25, No:3, s. 567-582.
- De Soto, Hernando, (2000), *The Mystery of Capital. Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*, Basic Books, New York.
- Dura, Yahya Can, (2006), "Mülkiyet-Verimlilik İlişkisi: Mülkiyet Hakları Teorisi" *Yönetim ve Ekonomi*, 13 (2), s. 225-236.
- Erdoğan, Mustafa, "İnsan Haklarına Kavramsal Bir Yaklaşım", *Liberal toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998, içinde, s.115-131.
- Falvey, Rod, Neil Foster ve Olga Memedovic, (2006), "The Role of Intellectual Property Rights in Technology Transfer and Economic Growth: Theory and Evidence", *UNIDO Working Paper*, Vienna.
- Fink, Carsten ve Keith E.Maskus, (2005), "Why We Study Intellectual Property Rights and What We Have Learned", *Intellectual Property and Development : Lessons from Recent Economic Research*, Fink Carsten, Keith E.Maskus, (eds.), A copublication of the World Bank and Oxford University Press, içinde, s.1-15, Washington.
- Gary Richardson, Dan Bogart, (2008), "Institutional Adaptability and Economic Development: The Property Rights Revolution in Britain, 1700 to 1830", *NBER Working Paper* No: 13757, <http://www.nber.org/papers/w13757>.
- Gerber, James (1999), *International Economics*, Addison Wesley.
- Güran, Tefik, (2003), *İktisat Tarihi*, Acar Matbaacılık, İstanbul.
http://paribus.tr.googlepages.com/f_uzun.doc. (Erişim Tarihi: 13.11.2008).
<http://www.internationalpropertyrightsindex.org>. (Erişim Tarihi: 08.11.2008).
<http://www.propertyrightsalliance.org>. (Erişim Tarihi: 08.11.2008).
<http://www.turkpatent.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=602> (Erişim Tarihi: 14.11.2008).
- Johnson, Simon, John McMillan ve Christopher Woodruff, (2002), "Property Rights and Finance", *NBER Working Paper* No: 8852, <http://www.nber.org/papers/w8852>.

- Khan, Zorine B., (2002), "Intellectual Property and Economic Development: Lessons from American and European History", *Unpublished Study Paper*, http://www.iprcommission.org/papers/pdfs/study_papers/sp1a_khan_study.pdf, (Erişim Tarihi: 19.11.2008).
- Levine, Ross, (2005), "Law, Endowments, and Property Rights", *NBER Working Paper* No: 11502, <http://www.nber.org/papers/w11502>.
- Maskus, K. E., (2005), "Intellectual Property Rights in Encouraging FDI and Technology Transfer", *Intellectual Property and Development : Lessons from Recent Economic Research*, Fink Carsten, Keith E.Maskus, (eds.), A copublication of the World Bank and Oxford University Press, içinde, s.41-73, Washington.
- Noel Maurer, Lakshmi Iyer, (2008), "The Cost of Property Rights: Establishing Institutions on the Philippine Frontier under American Rule, 1898-1918", *NBER, Working Paper 14298*, <http://www.nber.org/papers/w14298>.
- O'Driscoll, G. P. Jr., ve Lee Hoskins, (2004), "Ekonomik Kalkınmanın Anahtarı: Mülkiyet Hakları", Çev: S. Aslanoğlu, *Piyasa*, Sayı: 9, Kış 2004, s.49-72.
- Oğuz, Fuat, (2003), *Mülkiyet Hakları: Bir Ekonomik Analiz*, Roma Yayınları.
- Park, W. G. ve J. C. Ginarte, (1997), "Intellectual Property Rights and Economic Growth", *Contemporary Economic Growth*, Vol: XV, s. 51-61.
- Parkin, Michale, (2003), *Economics*, Sixth Edition, Addison Wesley.
- Property Right Alliance, (2008), *International Property Right Index (IPRI) 2008 Report*, Washington.
- Richardson, Craig J., (2005), "The Loss of Property Rights and The Collapse of Zimbabwe", *Cato Journal*, Vol. 25, No:3, Fall 2005, s. 541-565.
- Rothbard, Murray N., (2004), *Man, Economy and State: A Treatise on Economic Principles (With Power and Market)*, Ludwig von Mises Institute, Second Edition, Scholar's Edition, Auburn, Alabama.
- Stroup, Richard L., (2003), *Eco-nomics, What Everyone Should Know About Economics and the Environment*, Cato Institute, Washington, D.C.
- Tekinalp, Ünal, (2004), *Fikrî Mülkiyet Hukuku*, üçüncü baskı, Beta yayınları, İstanbul.
- Todaro, Michael, (2000), *Economic Development*, Seventh Edition, Addison Wesley.
- Tornell, Aaron, (1993), "Economic Growth and Decline with Endogenous Property Rights", *NBER Working Paper*, No: 4254.
- Wilson, Tim, (2008), "Intellectual Property and the Australian Economy", *Institute of Public Affairs*.